

Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji “The future of public service media in the Western Balkans: Never-ending transition?”, Sarajewo (Bośnia i Hercegowina), 19–20 maja 2016

Michał Głowacki

Międzynarodowa konferencja poświęcona mediom publicznym w krajach bałkańskich pt. „The future of public service media in the Western Balkans: Never-ending transition?” odbyła się w dniach 19–20 maja 2016 roku w stolicy Bośni i Hercegowiny. Głównym celem spotkania była diagnoza obecnej sytuacji oraz wyzwań stawianych mediom publicznym w Albanii, Bośni i Hercegowinie, Chorwacji, Czarnogórze, Kosowie, Macedonii oraz Serbii w kontekście międzynarodowego projektu badawczego „The prospect and development of public service media: Comparative study of PSB development in Western Balkans in light of EU integration”. Projekt był realizowany w latach 2014–2016 przez międzynarodowy zespół pracujący pod kierownictwem prof. Manuela Puppisa z Uniwersytetu we Fryburgu (Szwajcaria), przy wsparciu finansowym The Swiss National Science Foundation¹. Spotkanie w Sarajewie miało na celu podsumowanie wyników analiz w oparciu o raporty sporządzone przez

ekspertów w krajach bałkańskich oraz przeprowadzenie wstępnych analiz porównawczych. Organizatorzy konferencji zaproponowali dyskusję nad wyzwaniami dla mediów publicznych w oparciu o konieczność zwiększenia poziomu niezależności politycznej, analizę modeli finansowania oraz sposoby adaptacji mediów publicznych do wyzwań epoki cyfrowej (sposoby wykorzystywania nowych mediów i technologii, poziom zaawansowania procesów cyfryzacji). Szczególny nacisk położono także na rolę organizacji międzynarodowych i wyzwania związane z harmonizacją regulacji prawnych i postępujących procesów integracji europejskiej². W dyskusji wzięli udział przedstawiciele ośrodków akademickich, mediów publicznych, organów regulacyjnych oraz wybranych instytucji europejskich, w tym Europejskiej Unii Nadawców (European Broadcasting Union – EBU), Europejskiej Platformy Organów Regulacyjnych, Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) oraz Unii

¹ *The prospect and development of public service media: Comparative study of PSB development in Western Balkans in light of EU integration*, <http://www.analitika.ba/en/projects/prospect-and-development-public-service-media-comparative-study-psb-development-western> [dostęp: 20.05.2016].

² *Conference the future of public service media in the Western Balkans: Never-ending transition?*, <http://www.analitika.ba/en/events/conference-future-public-service-media-western-balkans-never-ending-transition> [dostęp: 31.05.2016].

Europejskiej. Zaproszenie organizatorów przyjęli także badacze mediów z Niemiec, Polski, Węgier i Wielkiej Brytanii, których wystąpienia miały umożliwić debatę nad przyszłością mediów publicznych w szerokim kontekście.

Media publiczne na Bałkanach – dotychczasowe efekty procesów transformacji

Region Bałkanów reprezentuje wysoki poziom zróżnicowania kulturowego, językowego, wyznaniowego itp., co ma swoje odzwierciedlenie w strukturze rynków medialnych. Media w tej części Europy były budowane w oparciu o wspólną historię i tradycję. Rozpad Jugosławii oraz konflikty zbrojne w latach 90. ubiegłego stulecia towarzyszyły procesom transformacji społecznej, politycznej, ekonomicznej, kulturowej i medialnej w kolejnych dekadach. Media publiczne, które z założenia mają wspierać procesy demokratyzacji, promować treści kulturowe i edukacyjne, a także przyczyniać się do szerzenia idei spójności społecznej, charakteryzują się późną demokratyzacją, wysokim stopniem powiązań między organizacjami medialnymi a aktorami politycznymi, niskim poziomem wolności słowa i profesjonalizmu dziennikarskiego oraz niepewnością co do efektów procesów transformacji³. Katalog charakterystycznych cech uzupełnia wdrażanie modelu mediów publicznych przy wsparciu organizacji międzynarodowych oraz problemy finansowe tego typu nadawców. W maju 2016 roku Europejska Unia Nadawców monitorowała na przykład sytuację finansową nadawcy BHRT w Bośni i Hercegowinie, któremu z końcem czerwca 2016 roku groziła utrata płynności finansowej.

W jednym ze swoich wystąpień Ingrid Deltenre – dyrektor generalna EBU – zaapelowała do Komisji Europejskiej i innych organizacji międzynarodowych o aktywny udział w rozmowach z rządem Bośni i Hercegowiny w celu „odnalezienia wiarygodnego i długofalowego sposobu finansowania mediów publicznych i wspierania rodzącej się demokracji”⁴.

Spotkanie w Sarajewie rozpoczęła wykład prof. Zrinjki Peruško z Uniwersytetu w Zagrzebiu (Chorwacja), który był poświęcony historii rozwoju rynków medialnych na Bałkanach, ze szczególnym uwzględnieniem etapów tworzenia podstaw prawnych dla funkcjonowania mediów w regionie. Zwracając uwagę na trudności z wdrażaniem rozwiązań wspierających demokratyczne media w tej części Europy, Peruško podkreśliła rolę kultury politycznej, konfliktów i zaszczości historycznych, które odpowiadają za przykłady upolitycznienia.

Na konieczność dostosowania się mediów publicznych do nowych warunków na rynku medialnym zwrócił uwagę dr Michał Głowacki (Uniwersytet Warszawski). Prezentując wstępne wyniki badań projektu „Kultura organizacyjna mediów publicznych: ludzie, wartości, procesy” (NCN 2015–2018), podkreślił rolę aktorów politycznych w procesie stymulowania i wdrażania zmian. Jego zdaniem debaty polityczne w Polsce i innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej koncentrują się na zmianach personalnych i procesach zarządzania, a nie rozwiązują problemów, z jakimi borykają się media publiczne w XXI wieku. Głowacki podkreślał konieczność prowadzenia dyskusji o mediach publicznych, które uwzględniłyby zmiany w zachowaniach publiczności, re-

³ Zob. na przykład: *Freedom of media in the Western Balkans*, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/534982/EXPO_STU\(2014\)534982_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/534982/EXPO_STU(2014)534982_EN.pdf) [dostęp: 26.06.2016]; B. Dobek-Ostrowska, *25 years after communism: Four models of media and politics in Central and Eastern Europe* [w:] *Democracy and media in Central and Eastern Europe 25 years on*, ed. B. Dobek-Ostrowska, M. Głowacki, Frankfurt am Main, s. 11–45.

⁴ *EBU alarmed at threat to public service broadcasting in Bosnia and Herzegovina*, <http://www.ebu.ch/news/2016/06/ebu-alarmed-at-threat-to-public> [dostęp: 26.06.2016].

lacjach z interesariuszami (instytucje kultury, przemysły kreatywne) oraz w strukturach organizacyjnych wspierających innowację. Głowacki zastanawiał się, w jaki sposób komunikować decydom politycznym konieczność zmiany sposobu myślenia o przyszłości mediów publicznych. W panelu poświęconym przykładom upolitycznienia wystąpili także Snezana Trpevska i Igor Micevski z Instytutu Badań nad Komunikacją w Skopje (Macedonia). W swojej prezentacji skupili się na etapach tworzenia rynku medialnego, przywołując w szczególności przykłady protestów społecznych w trakcie których obywatele Macedonii domagali się większej niezależności mediów publicznych od świata polityki. Trpevska i Micevski podkreślili, że upolitycznienie mediów publicznych stoi w opozycji do rozwiązań, zgodnie z którymi te media powinny być tworzone „przez obywateli dla obywateli”. W podobnym tonie wypowiedziała się Blerjana Bino z Europejskiego Uniwersytetu w Tiranie. Bino zwróciła uwagę na chęć kontrolowania mediów publicznych przez elity polityczne w Albanii, co ma negatywne skutki dla pluralizmu oraz poziomu profesjonalizmu dziennikarzy.

Sposobom finansowania mediów publicznych w regionie był poświęcony kolejny panel, który rozpoczęło wystąpienie Petera Bajomi-Lazara z Budapesztu. Bajomi-Lazar zaprezentował aktualną sytuację finansową mediów publicznych na Węgrzech, prezentując jednocześnie koncepcję 10 strategii zmierzających do upolitycznienia tego typu nadawców. W odniesieniu do działań rządu Viktora Orbána autor przywołał przykłady tworzenia nowych instytucji i reguł, obsadzania stanowisk kierowniczych przez osoby sprzyjające partii rządzącej oraz przekształcenie mediów publicznych w narzędzia dla politycznej propagandy. O problemach finansowych nadawców w Chorwacji, Czarnogórze i Kosowie wypowiedzieli się kolejno Davor Marko (Centrum Badań Społecznych Analitika), Nataša Ružić (Uniwersytet w Podgoricy) oraz Naser Miftaru (Uniwersytet w Prisztinie). Debatę o wyzwa-

niach uzupełniły wystąpienia dotyczące sposobów korzystania z nowych mediów i technologii. Sally Broughton-Micova z Uniwersytetu Anglii Wschodniej (Wielka Brytania) zwróciła uwagę na opóźnienia procesów cyfryzacji w wielu krajach regionu. W dalszej części panelu poświęcono uwagę obecnej sytuacji w Bośni i Hercegowinie oraz w Serbii. Tatjana Ćitić, reprezentująca serbskiego nadawcę publicznego RTS, mówiła natomiast o konieczności rozwijania portali internetowych, aplikacji mobilnych i uatrakcyjniania oferty radia i telewizji. Zdaniem Ćitić duże wyzwanie dla RTS stanowi także tworzenie cyfrowego archiwum, które wymaga odpowiednich nakładów finansowych oraz zaangażowania ze strony instytucji nauki i kultury.

Co dalej z mediami publicznymi na Bałkanach?

Podsumowania wystąpień podczas pierwszego dnia konferencji dokonała Barbara Thomass z Uniwersytetu w Bochum (Niemcy). Thomass przypomniała, że modele mediów publicznych należy analizować z uwzględnieniem zawartości (zadania programowe, misja mediów publicznych), sposobów organizacji i finansowania oraz wszelkich form publicznej kontroli. Prelegentka zadała pytanie, jakie są perspektywy tworzenia obywatelskich mediów publicznych i co zrobić, aby media publiczne były bardziej konkurencyjne i innowacyjne. Thomass zaakcentowała, że problem mediów publicznych polega na niedostatecznym wsłuchiwanie się środowisk politycznych w scenariusze rozwoju rysowane przez ekspertów medialnych. Zaapelowała do środowisk akademickich i badaczy mediów o bardziej aktywny udział w reprezentowaniu interesów społeczeństwa obywatelskiego. Jej zdaniem w coraz bardziej sfragmentaryzowanych społeczeństwach media publiczne są potrzebne jak nigdy wcześniej. W opinii Thomass transformacja mediów jest procesem ciągłym, a adaptacja do nowych warunków na rynku medialnym polega na testowaniu i uczeniu się nowych rozwiązań.

W dyskusji o przyszłości mediów publicznych na Bałkanach głos zabrał także Andrey Rikhter z Biura Przedstawiciela OBWE ds. Wolności Mediów. Wystąpienie Rikhtera, które rozpoczęło obrady w ramach drugiego dnia konferencji, zwróciło uwagę na rolę organizacji międzynarodowych we wdrażaniu i promowaniu idei demokratycznych, ze szczególnym uwzględnieniem wolności słowa. Obserwując obecną sytuację na Bałkanach, Rikhter uznał, że kraje bałkańskie przegrywają walkę o niezależne i obywatelskie media. W podobnym tonie wypowiedzieli się uczestnicy panelu dyskusyjnego z udziałem przedstawicieli organów regulacyjnych, Europejskiej Unii Nadawców i radia publicznego w Bośni i Hercegowinie, którzy wyzwania mediów publicznych analizowali także w kontekście rosnącej popularności partii prawicowych oraz przyszłości integracji europejskiej. Scenariusze rozwoju mediów publicznych w regionie, jakie akcentowano podczas dyskusji, uwzględniały konieczność wzmocnienia standardów etyki dziennikarskiej, jakości zadań publicznych oraz stworzenia z mediów publicznych atrakcyjnych miejsc pracy dla wykwalifikowanych i kreatywnych przedstawicieli młodego pokolenia.

Podsumowując dyskusję w panelach, Radka Betcheva z EBU wskazała na cztery możliwe scenariusze rozwoju mediów publicznych w regionie: marginalizację, transformację, nacjonalizację i deinstytucjonalizację. Omawiając każdy ze scenariuszy, prelegentka podjęła próbę wskazania jego potencjalnych efektów. Na przykład, procesy polityzacji oraz zmiany w zachowaniach publiczności mogą spowodować marginalizację mediów publicznych. Z kolei w rezultacie nacjonalizacji mediom publicznym grozi całkowita utrata niezależ-

ności, zmniejszenie poziomu zaufania oraz pogorszenie się współpracy z organizacjami międzynarodowymi. W opinii przedstawicielki EBU scenariusz polegający na oderwaniu się mediów publicznych od tradycyjnych instytucji nadawczych może być traktowany zarówno jako szansa na promowanie nowych sposobów myślenia o mediach publicznych, ale też jako zagrożenie, w efekcie którego media publiczne przestaną istnieć.

Na konieczność prowadzenia dalszych dyskusji i badań zwrócił uwagę w trakcie mowy końcowej Manuel Puppis z Uniwersytetu we Fryburgu (Szwajcaria). Dokonując podsumowania obrad, podkreślił pojawienie się dwóch narracji o mediach publicznych – idealistycznej, która bazuje na modelach i wartościach, oraz fatalistycznej, która skupia się na praktycznym wymiarze działalności rynku medialnego. Puppis zaproponował uczestnikom jeszcze jeden wymiar analizy – realistyczny, który zakłada, że każdy proces transformacji wymaga czasu i zaangażowania. Jego zdaniem dyskusje nad przyszłością mediów publicznych powinny uwzględniać wpływ czynników kontekstowych, takich jak wielkość rynku medialnego, zmieniające się modele biznesowe firm medialnych oraz zmiany w zarządzaniu mediami (procesy *governance*).

Konferencja „The future of public service media in the Western Balkans: Never-ending transition?” została zorganizowana przez Centrum Badań Społecznych Analitika w Sarajewie we współpracy z Uniwersytetem we Fryburgu (Szwajcaria). Organizatorzy zapowiedzieli kontynuację badań porównawczych podczas Kongresu ECREA w Pradze (listopad 2016) oraz na łamach międzynarodowej pracy zbiorowej, której publikację zaplanowano na rok 2017.